

С.О. Шехавцова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Шехавцова С.О.

Сутність соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у контексті компетентнісного підходу

У статті автор розкриває сутність поняття соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, яка ґрунтується на знаннях, уміннях та досвіді, що набуваються у вищому навчальному закладі. Соціокультурна компетентність передбачає знаходження відповідної моделі поведінки у полікультурному світі, продуктивну взаємодію з представниками інших мов та культур, а також сприяє розвитку атмосфери довіри.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, компетентнісний підхід.

Шехавцова С.А.

Сущность социокультурной компетентности будущих учителей иностранного языка в контексте компетентностного подхода

В статье автор раскрывает сущность понятия социокультурной компетентности будущих учителей иностранного языка, которая базируется на знаниях, умениях и опыте, полученные студентами в высшем учебном заведении. Социокультурная компетентность способствует определению соответствующей модели поведения в поликультурном мире, продуктивному взаимодействию с представителями разных языков и культур, а также развитию атмосферы доверия.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, компетентностный подход.

В умовах глобальної інтеграції різних культур іноземна мова відіграє вирішальну роль при спілкуванні та при порозумінні представників різних мов, культур та соціальних сфер. Сучасна соціокультурна ситуація у світі знайшла відгук в українському суспільстві: з'явилися нові можливості та перспективи

співпраці із зарубіжними країнами, що сприяє розвитку діалогу культур, взаємодії та розумінню інших культурних цінностей. Саме тому соціокультурний аспект стає визначальним при підготовці майбутніх викладачів іноземної мови. У сучасних умовах неможливо уявити собі фахівця з іноземної мови, не враховуючи його соціокультурну компетентність.

Соціокультурна компетентність забезпечує успішне спілкування майбутнім учителям іноземної мови з представниками іншомовної культури, дозволяє почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі. Вивчення мов у зв'язку із вивченням культур теоретично було обґрунтовано провідними науковцями та дослідниками (І. Бім, Г. Рогова, В. Сафонова, Ю. Пасов, С. Ніколаєва, П. Сисоєв, М. Байрам, Р. Ладі, Н. Баришников, А. Вартанов, А. Солодка, Р. Мільруд, Г. Воробйов та ін.), проте проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови залишається актуальною й до сьогодні.

Умови впровадження положень Болонського процесу у вищу освіту України передбачають мобільність студентів та навчання студентів у різних університетах світу.

Оскільки мета нашої статті є теоретичне обґрунтування сутності соціокультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови у контексті компетентнісного підходу, то ми маємо розпочати з загального розгляду процесу становлення терміна „соціокультурної компетентності” у педагогічній науці.

Перш ніж описати аналітичну роботу, проведenu нами для всебічного теоретичного обґрунтування поняття соціокультурної компетентності, слід визначити вихідні позиції такого аналізу. Це зумовлено тим, що інтерес до проблеми формування соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців з іноземної мови зріс у представників різних наук упродовж останніх десятиліть. Мабуть, немає жодного дослідника з цієї проблематики, який би не намагався подати своє трактування поняття „компетентності” та „соціокультурної

компетентності”, не намагався б визначити структуру, зміст соціокультурної компетентності та напрямки формування соціокультурної компетентності.

На початку XXI сторіччя у галузі освіти відбуваються якісні зміни. Освіта починає все більш орієнтуватися на самостійний розвиток особистості, на творчу ініціативу та мобільність майбутніх фахівців. Ці зміни були зумовлені односторонністю знаннево-орієнтованої освіти, тобто замість цілісного соціокультурного досвіду майбутні фахівці з іноземної мови отримували тільки частину його, а точніше ЗУНівську частину. З розвитком суспільства зміст освіти постійно змінюється, тому що одним із головних завдань системи освіти є підготовка фахівців відповідно до замовлень сучасного реального життя. Треба зазначити, що зміни в інформаційній та технологічній галузях привели весь світ, а також і українське суспільство до встановлення нового типу міжкультурних відносин, для якого одностороннє традиційне розуміння знаннево-орієнтованої освіти втратило свою ефективність.

Так, В. Болотов і В. Серіков указують на причини невідповідності ЗУНівської освіти замовленням сучасного світу: по-перше, це величезний потік інформації, який втрачає свою актуальність ще до того, як студент закінчить вищий навчальний заклад. У таких умовах пріоритетним стає самостійний пошук потрібної інформації, тобто майбутній фахівець повинен користуватися не тільки загальноприйнятими знаннями, а й уміти постійно оновлювати оперативну частину свого міжкультурного досвіду. По-друге, немає ніякої потреби заповнювати пам'ять студентів загальноприйнятою інформацією, тобто з'являється потреба в умінні мобілізувати свій особистий потенціал для вирішення різноманітних завдань. Таким чином, сучасному суспільству потрібні фахівці, які мають не тільки певну систему знань, духовний та особистий досвід, а також уміють творчо проектувати реально життєві ситуації та самостійно вирішують міжкультурні та соціокультурні труднощі при спілкуванні з представниками різних мов та культур [1, с. 8].

Уперше, як вважає І. Зимня, освіта, яка була зорієнтована на розвиток компетенцій, була сформована у 70-х роках в Америці в загальному контексті,

поняття „компетенція” було застосовано до теорії мови, трансформаційної граматики Н. Хомського. Увагу було звернено на різницю між компетенцією та компетентністю, тобто різницю між знанням мови співрозмовника або слухача та реальним уживанням мови в різних конкретних ситуаціях [2, с. 34].

Найбільш поширеного вживання термін „компетентність” набув у методиці викладання іноземної мови. Проблема формування комунікативної та мовленнєвої компетенції набула актуальності ще в 80-х роках минулого сторіччя. Так, програми з навчання іноземній мові вже у 90-х роках визначали головну мету – формування іноземної комунікативної компетенції у межах комунікативного підходу.

Більш того, підручники з методики навчання іноземних мов у середніх навчальних закладів для студентів вищих навчальних закладів освіти вже наприкінці 90-х років інформують студентів, що здатність учнів спілкуватися іноземною мовою забезпечується формуванням у них іншомовної комунікативної компетенції, зміст якої зумовлений такими видами компетенцій: мовною, мовленнєвою та соціокультурною. Ці компетенції, у свою чергу, теж уміщують ряд компетенцій.

Проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців іноземної мови постає головною метою щодо підготовки фахівця іноземної мови високого рівня, який опанував свою професію, орієнтується в суміжних науках, відповідальний і спроможний до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, а також готовий до професійного зросту, наділений соціальною та професійною мобільністю і прагне отримати високоякісну освіту [3, с. 72].

Маємо зазначити, що всі компоненти соціокультурної компетентності взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів. Якщо контекст культури передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія мови, то соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається.

З позиції соціальної педагогіки термін „соціальний” (від лат. *socialis*) трактується як суспільний, що пов’язаний із життям та стосунками людей у суспільстві. Мова йде не тільки про соціальний розвиток та виховання людини, а її орієнтації на соціальні цінності, норми і правила суспільства (середовища життєдіяльності), у якому вона мусить жити та реалізовувати себе як особистість [4, с. 8].

З позицій нашого дослідження, нам здаються більш суттєвими такі риси культури: сукупність усіх духовних та матеріальних цінностей, що створюються людьми (ураховуючи й негативні вияви); сукупність норм та правил, що регламентують життя людей, а також дослідження культури крізь діалог культур та адекватне розуміння іншої культури, тобто з позицій іншої культури.

На думку В. Маслової, „культура – це сукупність всіх форм діяльності суб’єкта у світі, що ґрунтується на системі установок ..., цінностей та норм, прикладів та ідеалів, це пам’ять колективу, що існує тільки в діалозі з іншими культурами” [5, с. 11].

Система освіти є тим посередником між людиною та загальною культурою, через яку майже кожна людина не тільки пізнає основний зміст культури, й засвоює її.

Реалії сьогодення, безперечно, свідчать про те, що культура й суспільство знаходяться у єдності та взаємозумовленості. Так, використання поняття „соціокультура” у різних соціально-гуманітарних науках зумовлюється тим, що соціальна й культурна сфери життєдіяльності суспільства мають певну самостійність, але нерозривно пов’язані між собою. Ці складові є обов’язковими умовами та продуктом життєдіяльності будь-якого соціуму, що виступає як соціальний суб’єкт – носій соціальних характеристик і дій, виробник культурних цінностей.

Сучасний англійський дослідник М. Байрам висловив своє позитивне ставлення щодо важливості формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців іноземної мови. Він стверджує, що „наближення до рівня загальнокультурної компетенції носіїв мови з причини культурних розрізень є

неможливим, і тим більше, не потрібним. Те, що справді необхідно майбутнім фахівцям, – це бути посередником між представниками різних культур, повноправними учасниками в діалозі культур” [6, с. 65].

Р. Мільруд зазначив, що оволодіння іноземною мовою невідривно пов’язано з оволодінням іншомовною культурою, що являє собою засвоєння не тільки культурологічних знань (фактів культури), а й формування здатності та готовності до розуміння ментальності носіїв іноземної мови, а також національних особливостей. Науковець вказує на непомітну межу між рідною та іншомовною культурами, що залежить від індивідуалізму студента як поведінки тенденцій особистості [7, с. 17].

На сьогодні в Україні Національна доктрина розвитку освіти України у XXI сторіччі ставить аналогічну мету перед системою освіти. У контексті цього проекту набуло актуальності сприяння толерантності між представниками різних мов, культур та соціальних сфер. Саме мова та національна культура вважається найбільшою цінністю нації. Тому вивчення культури крізь мову – це шлях до подолання непорозумінь, шлях до взаємопорозуміння та поваги до культурного та етнічного розмаїття. Цей проект передбачає інноваційні підходи до визначення цінностей сучасною молоддю, використання сучасних педагогічних технологій. Практичний досвід дає позитивні результати, що підтверджує ефективність компетентнісного підходу. Проект передбачає наступні завдання:

- поглиблення взаємопорозуміння й толерантності між громадянами Європи;
- підтримку та впровадження мовного й культурного різноманіття;
- упровадження мовних компетентностей та інтеркультурного навчання для багатомовності через розвиток навчальної відповідальності та автономії;
- чітке та прозоре запровадження компетентностей і кваліфікацій для полегшення мовного навчання та мобільності в Європі [8, с. 39].

Завершуючи аналіз сутності поняття „соціокультурної компетентності”, вважаємо доцільним зробити деякі висновки узагальнюючого характеру, які

можуть бути науковими орієнтирами в подальшій дослідницькій роботі молодих науковців.

Підбиваючи певний підсумок, можна зробити висновок, що за своєю сутністю соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови – це інтегративна особистісна якість, яка ґрунтується на знаннях, уміннях та досвіді, що набуваються у вищому навчальному закладі, переважно у позанавчальній діяльності, і дозволяє продуктивно взаємодіяти з представниками інших мов та культур у соціокультурному просторі.

Вітчизняні вчені та науковці все більш дотримуються думки, що для підтримки атмосфери згоди та спільної довіри, високого рівня результативності на міжкультурному просторі треба формувати в майбутніх учителів іноземної мови соціокультурну компетентність, що дозволяє їм знайти відповідну модель поведінки у полікультурному світі, а це означає сприяння атмосфері довіри між представниками різних мов та культур.

Література

1. **Болотов В. А.** Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8 – 14.
2. **Зимняя И. А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34 – 42.
3. **Присяжная А. Ф.** Прогностическая компетентность преподавателей и обучающихся / А. Ф. Присяжная // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 71 – 78.
4. **Мардахаев Л. В.** Социальная педагогика : учебник [для студ. высш. учебн. завед.] / Л. В. Мардахаев. – М., 2003. – 269 с.
5. **Маслова В. А.** Лингвокультурология : учеб. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / В. А. Маслова. – М. : Высш. образование, 2001. – 136 с.
6. **Byram M.** Teaching and Assessing Intercultural Competence. – Clevedon Philadelphia: Multilingual Matters LTD, 1997. – 124 p.

7. Мильруд Р. П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р. П. Мильруд // Иностр. яз. в школе. – 1997. – № 4. – С.17 – 22.

8. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.

Shekhavtsova S.O.

The essence of sociocultural competence of future foreign language teachers in the competence approach context

The article deals with the essence of sociocultural competence of future foreign language teachers. It is based on the students' awareness, skills and experience in high educational process. The sociocultural competence promotes using appropriate polycultural behavior model and valuable interaction with the representatives of other foreign languages and cultures. In addition, it maintains the development of trust atmosphere.

Key words: sociocultural competence, competence approach.

Відомості про автора

Шехавцова Світлана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету.